

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

એન. પી. પોન્નુસ્વામી

વિ.

રીટર્નિંગ ઓફિસર, નમક્કલ મતવિસ્તાર અને અન્ય

યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા (ભારત સંઘ) અને સ્ટેટ ઓફ મધ્ય ભારત (મધ્ય ભારત રાજ્ય) — દરમિયાનગીરી કરનાર

૨૧/૦૧/૧૯૫૨

[પતંજલિ શાસ્ત્રી સી.જે., ફઝલ અલી, મહેર ચંદ મહાજન, મુખર્જી, દાસ અને

ચંદ્રશેખર ઐયર, ન્યાયમૂર્તિઓ]

ભારતનું બંધારણ અનુચ્છેદ ૨૨૬, ૩૨૪ થી ૩૨૯-રિપ્રેઝન્ટેશન ઓફ ધી પીપલ એક્ટ, ૧૯૫૧, કલમ ૩૬, ૮૦-વિધાનસભાઓની ચૂંટણી-ઉમેદવારી પત્રનો અસ્વીકાર-સર્ટીઓરાનીની રિટ માટે હાઈકોર્ટમાં અરજી-પોષણક્ષમતા-હાઈકોર્ટનું અધિકારક્ષેત્ર-"ચૂંટણી" અને "ચૂંટણી પર પ્રશ્ન ઊભો કરવો" નો અર્થ-ચૂંટણીઓ અંગે વિધાનસભાની નીતિ-વિશેષ ઉપાયો.

ભારતના બંધારણનો અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી) એવી જોગવાઈ કરે છે કે "સંસદના કોઈ પણ ગૃહ અથવા કોઈ રાજ્યના ગૃહ અથવા કોઈ પણ વિધાનસભા ગૃહની કોઈ પણ ચૂંટણી પર યોગ્ય વિધાનસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કોઈપણ કાયદા દ્વારા અથવા તેના હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવે તે રીતે અને તે સત્તામંડળને રજૂ કરાયેલ ચૂંટણી અરજી દ્વારા સિવાય કોઈ પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાશે નહીં." રિપ્રેઝન્ટેશન ઓફ ધી પીપલ એક્ટ, ૧૯૫૧, જેણે દેશની વિવિધ વિધાનસભાઓની ચૂંટણી માટે વિગતવાર જોગવાઈઓ કરી છે તેમાં એક જોગવાઈ (કલમ ૮૦) પણ છે કે અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર રજૂ કરાયેલ ચૂંટણી અરજી દ્વારા સિવાય કોઈ પણ ચૂંટણી પર પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાશે નહીં.

અપીલકર્તા, જે મદ્રાસ રાજ્યની વિધાનસભાની ચૂંટણી માટેના ઉમેદવાર હતા અને જેમનું ઉમેદવારી પત્ર રીટર્નિંગ ઓફિસર દ્વારા નકારી કાઢવામાં આવ્યું હતું, તેમણે રીટર્નિંગ ઓફિસરના તેમના ઉમેદવારી પત્રને નકારતા આદેશને રદ કરવા અને રીટર્નિંગ ઓફિસરને પ્રકાશિત થનારી માન્ય ઉમેદવારી પત્રોની

ચાદીમાં તેમનું નામ સામેલ કરવાનો નિર્દેશ આપવા માટે સર્ટીફિકેટની રિટ માટે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ મદ્રાસ હાઈકોર્ટમાં અરજી કરી:

પૂર્ણ પીઠ (પતંજલિ શાસ્ત્રી સી. જે., ફઝલ અલી, મહાજન, મુખર્જી, દાસ અને ચંદ્રશેખર ઐયર ન્યાયમૂર્તિઓ) દ્વારા ઠેરવવામાં આવ્યું કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨૮ (બી) અને રિપ્રેઝન્ટેશન ઓફ ધી પીપલ એક્ટ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૮૦ ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લેતાં, હાઈકોર્ટને રીટર્નિંગ ઓફિસરના આદેશમાં દખલગીરી કરવાનું કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નહોતું.

"ચૂંટણી" શબ્દ લોકશાહી સંસ્થાઓમાં યોગ્ય પ્રતિનિધિઓની પસંદગીની પ્રક્રિયાના સંબંધમાં લાંબા વપરાશ દ્વારા વ્યાપક અને સંકુચિત બંને અર્થ ધરાવે છે. સંકુચિત અર્થમાં તેનો ઉપયોગ ઉમેદવારની અંતિમ પસંદગીના અર્થ માટે થાય છે, જેમાં જ્યારે મતદાન હોય ત્યારે મતદાનનું પરિણામ સામેલ હોઈ શકે છે અથવા જ્યારે કોઈ મતદાન ન હોય ત્યારે કોઈ ચોક્કસ ઉમેદવાર બિનહરીફ પાછા ફરે છે. વ્યાપક અર્થમાં, શબ્દનો ઉપયોગ ઉમેદવારને ચૂંટાયેલા જાહેર કરવામાં પરિણમતી સમગ્ર પ્રક્રિયાને સૂચવવા માટે થાય છે અને આ વ્યાપક અર્થમાં જ આ શબ્દનો ઉપયોગ બંધારણના ભાગ XV માં કરવામાં આવ્યો છે જેમાં અનુચ્છેદ ૩૨૮ (બી) આવે છે.

બંધારણના ભાગ XV અને રિપ્રેઝન્ટેશન ઓફ ધી પીપલ એક્ટ, ૧૯૫૧ ની યોજના એવું જણાય છે કે કોઈપણ બાબત કે જે ચૂંટણીને દૂષિત કરવાની અસર ધરાવે છે તે યોગ્ય તબક્કે યોગ્ય રીતે વિશેષ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ લાવવામાં

આવવી જોઈએ અને કોઈપણ કોર્ટ સમક્ષ મધ્યવર્તી તબક્કે લાવવામાં આવવી જોઈએ નહીં. ચૂંટણી કાયદા હેઠળ, ઉમેદવારી પત્રને નકારી કાઢવાનું એકમાત્ર મહત્વ એ હકીકતમાં રહેલું છે કે તેનો ઉપયોગ ચૂંટણી પર પ્રશ્ન ઊભો કરવા માટેના આધાર તરીકે થઈ શકે છે. અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી) દેખીતી રીતે તે રીત અને તબક્કો નિર્ધારિત કરવા માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો જેમાં આ આધાર અને અન્ય આધારો કે જે કાયદા હેઠળ ચૂંટણી પર પ્રશ્ન ઊભો કરવા માટે ઉઠાવી શકાય છે, તેનો આગ્રહ રાખી શકાય. આ જોગવાઈની ભાષા પરથી આવશ્યક ગર્ભિતાર્થ દ્વારા એવું ફલિત થાય છે કે તે આધારો અન્ય કોઈપણ રીતે, કોઈપણ અન્ય તબક્કે અને અન્ય કોઈપણ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરી શકાતા નથી. જો જે આધારો પર ચૂંટણી પર પ્રશ્ન ઊભો કરી શકાય છે તે અગાઉના તબક્કે ઉઠાવી શકાય અને ભૂલો, જો કોઈ હોય તો, સુધારી શકાય, તો અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી) જેવી જોગવાઈ ઘડવામાં અને વિશેષ ટ્રિબ્યુનલની રચના કરવામાં કોઈ અર્થ રહેશે નહીં. અનુચ્છેદમાં વપરાયેલા શબ્દો સાથે સંકળાયેલો અન્ય કોઈપણ અર્થ વિસંગતતાઓ તરફ દોરી જશે, જેની બંધારણ કલ્પના પણ કરી શક્યું ન હોત, તેમાંથી એક એ છે કે પ્રી-પોલિંગ (મતદાન પૂર્વેના) તબક્કે હાઈકોર્ટ દ્વારા અને જ્યારે મામલો તેની સમક્ષ લાવવામાં આવે ત્યારે ચૂંટણી ટ્રિબ્યુનલ જે એક સ્વતંત્ર સંસ્થા હોવાની છે તેના દ્વારા વિરોધાભાસી મંતવ્યો વ્યક્ત થઈ શકે છે. તેથી, ઉમેદવારી પત્રના અસ્વીકાર પર પ્રશ્ન ઊભો કરવો એ બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી) અને રિપ્રેઝન્ટેશન ઓફ ધી પીપલ એક્ટ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૮૦ ના અર્થમાં "ચૂંટણી પર પ્રશ્ન ઊભો કરવા" સમાન છે.

લોકશાહી દેશોમાં વિધાનસભાઓએ બજાવવા પડતા મહત્વપૂર્ણ કાર્યોને ધ્યાનમાં લેતા, એ હંમેશાં પ્રથમ મહત્વની બાબત તરીકે સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે સમયપત્રક મુજબ શક્ય તેટલી વહેલી તકે ચૂંટણીઓ પૂર્ણ થવી જોઈએ અને ચૂંટણીઓ પૂરી થાય ત્યાં સુધી તમામ વિવાદાસ્પદ બાબતો અને ચૂંટણીઓમાંથી ઉદ્ભવતા તમામ વિવાદોને મુલતવી રાખવા જોઈએ, જેથી ચૂંટણી પ્રક્રિયામાં બિનજરૂરી વિલંબ ન થાય અથવા લંબાવવામાં ન આવે. આ સિદ્ધાંતને અનુરૂપ, આ દેશમાં તેમજ ઇંગ્લેન્ડમાં ચૂંટણી કાયદાની યોજના એ છે કે "ચૂંટણી" ને અસર ન કરતી કોઈપણ બાબતને કોઈ મહત્વ ન આપવું જોઈએ; અને જો તે પ્રગતિમાં હોય ત્યારે કોઈ અનિયમિતતા આચરવામાં આવે છે અને તે એવી શ્રેણી અથવા વર્ગમાં આવે છે જે, કાયદા હેઠળ જેના દ્વારા ચૂંટણીઓ સંચાલિત થાય છે, "ચૂંટણી" ને દૂષિત કરવાની અસર કરશે અને પ્રભાવિત વ્યક્તિઓને તેના પર પ્રશ્ન ઊભો કરવા સક્ષમ બનાવશે, તો તેઓને ચૂંટણી અરજી દ્વારા વિશેષ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ લાવવામાં આવવા જોઈએ અને જ્યાં સુધી ચૂંટણી પ્રગતિમાં હોય ત્યાં સુધી કોઈપણ અદાલત સમક્ષ વિવાદનો વિષય બનાવવામાં ન આવે.

મત આપવાનો અથવા ચૂંટણી માટે ઉમેદવાર તરીકે ઉભા રહેવાનો અધિકાર નાગરિક અધિકાર નથી પરંતુ તે વૈધાનિક અથવા વિશેષ કાયદાની રચના છે અને તે તેના દ્વારા લાદવામાં આવેલી મર્યાદાઓને આધીન હોવો જોઈએ. કડક શબ્દોમાં કહીએ તો, પોતાના સભ્યોની ચૂંટણી સંબંધિત તમામ બાબતોની તપાસ કરવાનો અને નક્કી કરવાનો વિધાનસભાનો એકમાત્ર અધિકાર છે, અને જો વિધાનસભા તેને પોતાના હાથમાંથી લઈ લે છે અને એકદમ

નવા અને અજાણ્યા અધિકારક્ષેત્રને વિશેષ ટ્રિબ્યુનલમાં નિહિત કરે છે, તો તે વિશેષ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ તેને બનાવનાર કાયદા અનુસાર થવો જોઈએ.

જ્યાં કોઈ કાયદા દ્વારા કોઈ અધિકાર અથવા જવાબદારી ઊભી કરવામાં આવે છે જે તેને લાગુ કરવા માટે કોઈ વિશેષ ઉપાય આપે છે, તો તે કાયદા દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા ઉપાયનો જ ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

વોલ્વરહેમ્પ્ટન ન્યુ વોટર વર્ક્સ કું. વિ. હોક્સફોર્ડ [૬ સી. બી. (એન. એસ.) ૩૩૬], નેવિલ વિ. લંડન એક્સપ્રેસ ન્યૂઝપેપર લિમિટેડ ([૧૯૧૯] એ. સી. ૩૬૮), એટર્ની-જનરલ ઓફ ત્રિનિદાદ એન્ડ ટોબેગો વિ. ગોર્ડન ગ્રાન્ટ એન્ડ કું. ([૧૯૩૫] એ. સી. ૫૩૨), સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ વિ. માસ્ક એન્ડ કું. (૪૪ સી. ૬૫૯, એન. ૭૦૯), હરદુતરાય વિ. ઓફિશિયલ એસાઈની ઓફ કલકત્તા (૫૨ સી. ૬૫૯, એન. ૩૪૩), થેબર્ગ વિ. લોડ્રી (૧૮૭૬, ૨ એપ. કેસ. ૧૦૨) નો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો.

મદ્રાસ હાઈકોર્ટના ચુકાદાને સમર્થન આપવામાં આવ્યું.

સિવિલ એપેલેટ જ્યુરિસ્ટિક્શન: કેસ નં. ૩૫૧/૧૯૫૧. ૧૯૫૧ ની રિટ પિટિશન નં. ૭૪૬ માં મદ્રાસ ખાતેની હાઈકોર્ટ ઓફ જ્યુડિકેયર (સુબ્બા રાવ અને વેંકટરામ ઐયર ન્યાયમૂર્તિઓ) ના ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૫૧ ના ચુકાદા અને આદેશથી બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૩૨ હેઠળ અપીલ. કેસની હકીકતો અને વકીલની દલીલો ચુકાદામાં વિગતવાર દર્શાવવામાં આવી છે.

અપીલકર્તા માટે એન. રાજગોપાલ આયંગર.

૧લા સામાવાળા માટે આર. ગણપતિ ઐયર.

યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા (ભારત સંઘ) માટે એમ. સી. સેતલવાડ, એટર્ની-
જનરલ ઓફ ઈન્ડિયા (તેમની સાથે જી. એન. જોશી).

સ્ટેટ ઓફ મધ્ય ભારત (મધ્ય ભારત રાજ્ય) માટે કે. એ. ચિતળે,
એડવોકેટ-જનરલ ઓફ મધ્ય ભારત. (તેમની સાથે જી. એન. જોશી).

૨૧/૦૧/૧૯૫૨. ફઝલ અલી ન્યાયમૂર્તિએ નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો.
પતંજલિ શાસ્ત્રી સી.જે., મહાજન, મુખર્જી, દાસ અને ચંદ્રશેખર ઐયર
ન્યાયમૂર્તિઓ ફઝલ અલી ન્યાયમૂર્તિ સાથે સંમત થયા.

ફઝલ અલી ન્યાયમૂર્તિ- આ અપીલકર્તાની સર્ટીઓરારી રિટની પ્રાર્થના
કરતી અરજીને ફગાવી દેતા મદ્રાસ હાઈકોર્ટના આદેશ સામે અપીલ છે.

અપીલકર્તા સેલમ જિલ્લાના નમક્કલ મતવિસ્તારમાંથી મદ્રાસ
વિધાનસભાની ચૂંટણી માટે ઉમેદવારી નોંધાવનાર વ્યક્તિઓમાંના એક હતા.
૨૮મી નવેમ્બર, ૧૯૫૧ ના રોજ, તે મતવિસ્તાર માટેના રીટર્નિંગ ઓફિસરે
વિવિધ ઉમેદવારો દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા ઉમેદવારી પત્રોની ચકાસણી
હાથ ધરી અને તે જ દિવસે તેણે કેટલાક કારણોસર અપીલકર્તાના ઉમેદવારી
પત્રને નકારી કાઢ્યું, જેને દર્શાવવાની જરૂર નથી કારણ કે તે આ અપીલમાં

ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દા માટે મહત્વપૂર્ણ નથી. ત્યારબાદ અપીલકર્તાએ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ હાઇકોર્ટમાં અરજી કરી જેમાં રીટર્નિંગ ઓફિસરના તેમના ઉમેદવારી પત્રને નકારતા આદેશને રદ કરવા અને પ્રકાશિત થનારી માન્ય ઉમેદવારીઓની યાદીમાં તેમનું નામ સામેલ કરવાનો નિર્દેશ આપવા માટે સર્ટીઓરારી રિટની પ્રાર્થના કરી. હાઇકોર્ટે અપીલકર્તાની અરજીને એ આધાર પર ફગાવી દીધી કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) ની જોગવાઈઓને કારણે તેને રીટર્નિંગ ઓફિસરના આદેશમાં દખલગીરી કરવાનું કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી. આ અપીલમાં અપીલકર્તાની દલીલ એ છે કે હાઇકોર્ટ દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલો મત સાચો નથી, કે હાઇકોર્ટનું અધિકારક્ષેત્ર બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી) થી પ્રભાવિત થતું નથી અને કેસના સંજોગોમાં તેઓ સર્ટીઓરારીની રિટ માટે હકદાર હતા.

સામાન્ય રીતે કહીએ તો, જે દલીલોના આધારે હાઇકોર્ટના ચુકાદા પર હુમલો કરવામાં આવ્યો છે તે બે પ્રકારના છે :-

(૧) કે હાઇકોર્ટ દ્વારા પહોંચેલું નિષ્કર્ષ બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી) ની ભાષા પરથી ફલિત થતું નથી, પછી ભલે તે અનુચ્છેદને અલગ રીતે વાંચવામાં આવે અથવા બંધારણના ભાગ XV ના અન્ય અનુચ્છેદો સાથે વાંચવામાં આવે: અને

(૨) કે જો હાઇકોર્ટ દ્વારા અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી) પર કરવામાં આવેલ અર્થઘટન સ્વીકારવામાં આવે, તો ઉદ્ભવનારી વિસંગતતાઓ એટલી

આશ્ચર્યજનક છે કે અદાલતોએ અપીલકર્તા વતી આગળ ધરવામાં આવેલ અર્થઘટન તરફ ઝુકાવવું જોઈએ.

અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) ના અર્થઘટન પર આધારિત પ્રથમ દલીલ માટે ગંભીર વિચારણાની જરૂર છે, પરંતુ મને લાગે છે કે બીજી દલીલનો શરૂઆતમાં જ ટૂંકમાં નિકાલ કરી શકાય છે. એ જણાવવું જોઈએ કે જેને અપીલકર્તા વિસંગતતા કહેવાનું પસંદ કરે છે તેને વધુ યોગ્ય રીતે મુશ્કેલી અથવા પૂર્વગ્રહ તરીકે વર્ણવી શકાય અને તેમની પ્રકૃતિ શું હશે તે વેલેસ ન્યાયમૂર્તિએ સર્વોત્તમ રાવ વિ. ચેરમેન, મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલ, સાયદાપેટ(૧)માં આ શબ્દોમાં અસરકારક ભાષામાં જણાવ્યું છે:-

"હું એકદમ સ્પષ્ટ છું કે ચૂંટણી પછીનો કોઈપણ ઉપાય અરજદાર જે રાહત માંગે છે તે પૂરી પાડવા માટે સંપૂર્ણપણે અપૂરતો છે, એટલે કે, આ ચૂંટણી, જે હવે પ્રકાશિત થઈ છે, તેને જ્યાં સુધી તે પોતે ઉમેદવાર તરીકે હોય ત્યાં સુધી મુલતવી રાખવામાં આવે. તેને એમ કહેવું કે તે બીજી કોઈ ચૂંટણીમાં ઊભો રહી શકે છે એ કોઈ આશ્વાસન નથી. તેને એમ કહેવું એ કોઈ ઉપાય નથી કે તેણે ચૂંટણી ચાલુ રહેવા દેવી જોઈએ અને પછી અરજી દ્વારા તેને રદ કરવી જોઈએ અને નવી ચૂંટણીનો આદેશ આપવો જોઈએ. નવી ચૂંટણી તદ્દન અલગ પરિસ્થિતિઓમાં હોઈ શકે છે અને નવા ઉમેદવારોની વાજાજાર લાવી શકે છે. અરજદારને તેની યોગ્ય રાહત ત્યારે જ મળી શકે જો તેના વિનાની સૂચિત ચૂંટણી તેના નકારવામાં આવેલ

ઉમેદવારી પત્રને પુનઃસ્થાપિત કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી મુલતવી રાખવામાં આવે, અને તેથી આ ચૂંટણીને મુલતવી રાખતો મનાઈ હુકમ એકદમ જરૂરી હતો, સિવાય કે માંગવામાં આવેલી રાહત તેને શરૂઆતમાં જ સંપૂર્ણપણે નકારી કાઢવામાં આવતી હોય. આ પ્રકારના મોટાભાગના કેસોમાં કોઈ શંકા વિના પીડિત પક્ષ માટે ધમકીભર્યું ખોટું કામ આચરવામાં આવે તે પહેલાં સમયસર પોતાનો દાવો રજૂ કરવામાં મુશ્કેલી પડશે; પરંતુ જ્યારે તે આમ કરવામાં સફળ થાય છે, ત્યારે કોર્ટ પોતે જે ખોટા કામને અટકાવવા માટે કહેવામાં આવ્યું છે તેને ખરેખર પૂર્ણ થવા દઈને પોતાની જાતને મૂર્ખ બનાવી શકતી નથી જ્યારે તે દાવો ચલાવવામાં રોકાયેલી હોય."

જોકે આ અવલોકનો ચિત્રની માત્ર એક જ બાજુ રજૂ કરે છે અને તે જ વિદ્વાન ન્યાયાધીશે પછીના કેસમાં [દેસી ચેટ્ટિયાર વિ. ચિન્નાસામી ચેટ્ટિયાર(૨)] ચિત્રની બીજી બાજુ નીચેના ફકરામાં રજૂ કરી હતી :-

"અરજદાર તેના ઉપાય વિના નથી. તેનો ઉપાય ચૂંટણી-અરજીમાં રહેલો છે જે અમને સમજાયું છે કે તેણે પહેલેથી જ દાખલ કરી દીધી છે. તેના માટે એ દલીલ કરવામાં આવે છે કે તે ઉપાય જે તેને માત્ર એક વખત યોજાયેલી ચૂંટણી રદ કરવાની મંજૂરી આપે છે તે તે ઉપાય જેટલો અસરકારક નથી જે તેને ચૂંટણીને સંપૂર્ણપણે અટકાવવા માટે સક્ષમ બનાવશે; અને સર્વોત્તમ રાવ વિ. ચેરમેન, મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલ,

સાયદાપેટ(૧) ના પૃષ્ઠ ૬૦૦ પરના કેટલાક અવલોકનો ટાંકવામાં આવ્યા છે. પ્રથમ સ્થાને, અમને સમજાતું નથી કે માત્ર એ હકીકત કે અરજદાર ચૂંટણીને અટકાવી શકતો નથી અને ચૂંટણી અરજી દ્વારા તે પૂરી થયા પછી જ તેને ઉપાય મળે છે, તે તેનામાં કોઈ રિટ મેળવવાનો કોઈ અધિકાર કેવી રીતે પ્રદાન કરશે. બીજા સ્થાને, આ અવલોકનો સિવિલ દાવામાં મનાઈ હુકમના ઔચિત્ય પર વિચાર કરવા તરફ દોરવામાં આવ્યા હતા, એવી બાબત કે જેની સાથે આપણે અહીં સંબંધિત નથી. અને છેલ્લે એ અવલોકન કરી શકાય કે આ ટિપ્પણીઓ કેટલાક વર્ષો પહેલા કરવામાં આવી હતી જ્યારે વ્યક્તિઓ પોતાનું વ્યક્તિગત હિત સચવાય તે માટે ચૂંટણી અટકાવવા માટે આગળ આવવાની પ્રથા એટલી સામાન્ય ન હતી. તે સ્પષ્ટ છે કે પ્રશ્નની બીજી બાજુ પણ વિચારવા જેવી છે, એટલે કે, જ્યારે વ્યક્તિઓ તેમની વ્યક્તિગત ફરિયાદો પર દાવો ચલાવતા હોય ત્યારે ચૂંટણીઓ યોજવામાં અને સ્થાનિક બોર્ડના કામકાજને અટકાવી રાખવામાં જાહેર વહીવટને થતી અસુવિધા. અમે સમજીએ છીએ કે આ અરજીને કારણે આ યુનિયનમાં ચૂંટણી માટેની બેઠકો માટેની ચૂંટણી ૩૧મી મેથી અટકાવી દેવામાં આવી છે, પરિણામે મતદારો ત્યારથી બોર્ડમાં કોઈપણ પ્રતિનિધિત્વ મેળવી શક્યા નથી, અને બોર્ડ કાર્યરત છે, જો ખરેખર તે કાર્યરત હોય, તો તેની કુલ શક્તિના માત્ર એક નામાંકિત અંશ સાથે; અને આ પરિસ્થિતિ અરજદાર તેની પોતાની વ્યક્તિગત ફરિયાદ સંતોષાય ત્યાં સુધી ચાલુ રાખવા માંગે છે."

સ્થાનિક બોર્ડની ચૂંટણીઓ અંગે કરવામાં આવેલા આ અવલોકનો વિધાનસભાઓની ચૂંટણીઓ પર વધુ બળપૂર્વક લાગુ પડશે, કારણ કે એ દર્શાવવા માટે કોઈ લાંબી દલીલની જરૂર નથી કે લોકશાહી બંધારણ ધરાવતા દેશમાં જેમાં વિધાનસભાઓએ ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવવાની હોય છે, જો ચૂંટણીઓ બિનજરૂરી રીતે લંબાવવામાં આવે અથવા તેમાં અવરોધ ઊભો કરવામાં આવે તો તેના ગંભીર પરિણામો આવશે. આ બાબતના આ પાસા પર મારે પછીથી ચર્ચા કરવાની રહેશે, પરંતુ વર્તમાન હેતુ માટે એટલું જણાવવું પૂરતું છે કે સૌપ્રથમ તો ઇંગ્લેન્ડમાં વ્યક્તિગત ઉમેદવારને પડતી મુશ્કેલીઓ અને અસુવિધાને એટલું વજન આપવામાં આવ્યું નથી કે સંસદને તાત્કાલિક રાહત આપવા માટે જોગવાઈ કરવા પ્રેરિત કરી શકે અને પીડિત ઉમેદવારે તેના ઉમેદવારી પત્રને નકારી કાઢવાની માન્યતાને પડકારવા માટે ચૂંટણી પછી સુધી રાહ જોવી પડે છે, અને બીજું, મુશ્કેલી અથવા અસુવિધાનો પ્રશ્ન છેવટે માત્ર ગૌણ પ્રશ્ન છે, કારણ કે જો અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી) પર હાઈકોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલું અર્થઘટન સાચું હોવાનું જણાય છે, તો તે અર્થઘટન મુશ્કેલી અને અસુવિધા તરફ દોરી જશે તે હકીકત અસંગત બની જાય છે.

અનુચ્છેદ ૩૨૯ બંધારણના ભાગ XV નો છેલ્લો અનુચ્છેદ છે જેનું શીર્ષક "ચૂંટણીઓ" છે, અને તે નીચે મુજબ છે :-

"આ બંધારણમાં કંઈ પણ હોવા છતાં---

(એ) અનુચ્છેદ ૩૨૭ અથવા અનુચ્છેદ ૩૨૮ હેઠળ બનાવવામાં આવેલ અથવા બનાવવામાં આવેલ હોવાનું માનવામાં આવતા મતવિસ્તારોના સીમાંકન અથવા આવા મતવિસ્તારોમાં બેઠકોની ફાળવણીને લગતા કોઈપણ કાયદાની માન્યતાને કોઈપણ અદાલતમાં પ્રશ્ન કરી શકાશે નહીં;

(બી) સંસદના કોઈ પણ ગૃહ અથવા કોઈ રાજ્યના ગૃહ અથવા કોઈ પણ વિધાનસભા ગૃહની કોઈ પણ ચૂંટણી પર યોગ્ય વિધાનસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કોઈપણ કાયદા દ્વારા અથવા તેના હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવે તે રીતે અને તે સત્તામંડળને રજૂ કરાયેલ ચૂંટણી અરજી દ્વારા સિવાય કોઈ પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાશે નહીં."

આ અનુચ્છેદના અર્થઘટનમાં, બંને પક્ષો દ્વારા તેમની દલીલો દરમિયાન તે જ ભાગમાંના અન્ય અનુચ્છેદો, એટલે કે, અનુચ્છેદ ૩૨૪, ૩૨૫, ૩૨૬, ૩૨૭ અને ૩૨૮ નો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો. અનુચ્છેદ ૩૨૪ વિધાનસભાઓની ચૂંટણીઓનું સંચાલન, નિર્દેશન અને નિયંત્રણ કરવા માટે ચૂંટણી કમિશનરની રચના અને નિમણૂકની જોગવાઈ કરે છે; અનુચ્છેદ ૩૨૫ ધર્મ, વંશ, જાતિ અથવા લિંગના આધારે મતદારો સામે ભેદભાવને પ્રતિબંધિત કરે છે; અનુચ્છેદ ૩૨૬ પુખ્ત મતાધિકારની જોગવાઈ કરે છે; અનુચ્છેદ ૩૨૭ સંસદને બંધારણની જોગવાઈઓને આધીન, વિધાનસભાઓની ચૂંટણીઓને લગતી અથવા તેના સંબંધિત તમામ બાબતો અંગે જોગવાઈ કરતા કાયદા પસાર કરવાની સત્તા આપે

છે; અને અનુચ્છેદ ૩૨૮ એ એક પૂરક અનુચ્છેદ છે જે રાજ્ય વિધાનસભાને રાજ્ય વિધાનસભાની ચૂંટણીઓને લગતી અથવા તેના સંબંધિત તમામ બાબતો અંગે જોગવાઈ કરવાની સત્તા આપે છે. એક તરફ અનુચ્છેદ ૩૨૭ અને ૩૨૮ અને બીજી તરફ અનુચ્છેદ ૩૨૯ માં વપરાયેલી ભાષામાં એક નોંધપાત્ર તફાવત એ છે કે જ્યારે પ્રથમ બે અનુચ્છેદ "આ બંધારણની જોગવાઈઓને આધીન" શબ્દોથી શરૂ થાય છે, ત્યારે છેલ્લો અનુચ્છેદ "આ બંધારણમાં કંઈ પણ હોવા છતાં." શબ્દોથી શરૂ થાય છે. બાર પર એ સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું કે ભાષામાં આ તફાવતની અસર એ છે કે જ્યારે સંસદ દ્વારા અનુચ્છેદ ૩૨૭ હેઠળ, અથવા રાજ્ય વિધાનસભાઓ દ્વારા અનુચ્છેદ ૩૨૮ હેઠળ બનાવેલો કોઈપણ કાયદો બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ હાઈકોર્ટના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખી શકતો નથી, ત્યારે અનુચ્છેદ ૩૨૯ માં પૂરી પાડવામાં આવેલી બાબતોના સંદર્ભમાં તે અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવામાં આવે છે.

હવે, આ અપીલનો મુખ્ય વિવાદ અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) માં "કોઈ પણ ચૂંટણી પર ચૂંટણી અરજી દ્વારા સિવાય કોઈ પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાશે નહીં" શબ્દોના અર્થની આસપાસ કેન્દ્રિત છે, અને નક્કી કરવાનો મુદ્દો એ છે કે શું ઉમેદવારી પત્રને નકારી કાઢવામાં રીટર્નિંગ ઓફિસરની કાર્યવાહી પર પ્રશ્ન ઊભો કરવો એ "કોઈ પણ ચૂંટણી પર કોઈ પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાશે નહીં" શબ્દોમાં સમાવિષ્ટ હોવાનું કહી શકાય. અપીલકર્તાનો કેસ એવો છે કે ઉમેદવારને ચૂંટાયેલો જાહેર કરવામાં આવે તે પહેલાં બનેલી કોઈ બાબત પર પ્રશ્ન ઊભો કરવો એ ચૂંટણી પર પ્રશ્ન

ઊભો કરવા સમાન નથી, અને આ અર્થઘટનના સમર્થનમાં તેમના વતી આગળ ધપાવવામાં આવેલી દલીલો આ મુજબ હતી :-

(૧) અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) માં વપરાયેલ "ચૂંટણી" શબ્દનો અર્થ તે જ છે જે તેનો સામાન્ય રીતે અને વ્યુત્પત્તિશાસ્ત્રીય રીતે થાય છે, એટલે કે, મતદાનનું પરિણામ અથવા ઉમેદવારની અંતિમ પસંદગી;

(૨) એ હકીકત કે ચૂંટણી અરજી મતદાન પૂરું થયા પછી અથવા ઉમેદવાર ચૂંટાયેલો જાહેર થયા પછી જ દાખલ કરી શકાય છે, અને સામાન્ય રીતે આવી અરજી દ્વારા જે પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવે છે તે અંતિમ પરિણામ છે, તે દલીલની પુષ્ટિ કરે છે કે "ચૂંટણી" શબ્દનો અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી) માં મતદાનના પરિણામ અથવા ઉમેદવારની અંતિમ પસંદગી સિવાય બીજો કોઈ અર્થ હોઈ શકે નહીં;

(૩) અનુચ્છેદ ૩૨૪(૧) માં વપરાયેલા શબ્દો "ચૂંટણીમાંથી ઉદ્ભવતા અથવા તેના સંબંધમાં" અને અનુચ્છેદ ૩૨૭ અને ૩૨૮ માં વપરાયેલા શબ્દો "ચૂંટણીઓને લગતી અથવા તેના સંબંધિત તમામ બાબતો અંગે" દર્શાવે છે કે બંધારણના ઘડવૈયાઓ જાણતા હતા કે મતદાનના પરિણામની પહેલા અને પછી બનેલી બાબતોનો અનુક્રમે સંદર્ભ આપતી વખતે અલગ-અલગ ભાષાનો ઉપયોગ કરવો જરૂરી હતો, અને જો તેઓ ઉમેદવારી પત્રના અસ્વીકારને અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી) માં

સમાવિષ્ટ પ્રતિબંધના કાર્યક્ષેત્રમાં સામેલ કરવાનો ઇરાદો ધરાવતા હોત તો તેઓએ તે અનુચ્છેદમાં સમાન ભાષાનો ઉપયોગ કર્યો હોત; અને

(જ) ઉમેદવારી પત્રને નકારી કાઢવામાં રીટર્નિંગ ઓફિસરની કાર્યવાહી પર બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ હાઇકોર્ટ સમક્ષ નીચેના કારણોસર પ્રશ્ન ઊભો કરી શકાય છે:- ઉમેદવારી પત્રોની ચકાસણી અને તેમના અસ્વીકાર માટે રિપ્રેઝન્ટેશન ઓફ ધી પીપલ એક્ટ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૩૬ માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. સંસદે બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨૭ દ્વારા તેને આપવામાં આવેલી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને આ જોગવાઈ કરી છે જે "બંધારણની જોગવાઈઓને આધીન" છે. તેથી, રીટર્નિંગ ઓફિસરની કાર્યવાહી અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ હાઇકોર્ટના અસાધારણ અધિકારક્ષેત્રને આધીન છે.

આ દલીલો પ્રથમ દૃષ્ટિએ એકદમ પ્રભાવશાળી લાગે છે, પરંતુ મારા મતે હાઇકોર્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલા મતને સમર્થન આપવા માટે વધુ વજનદાર અને મૂળભૂત રીતે વધુ મહત્વપૂર્ણ દલીલો છે. જેમ આપણે જોયું તેમ, નક્કી કરવા માટેનો સૌથી મહત્વનો પ્રશ્ન એ છે કે અનુચ્છેદ ૩૨૮ (બી) માં "ચૂંટણી" શબ્દને શું અર્થ આપવો. લોકશાહી સંસ્થાઓમાં યોગ્ય પ્રતિનિધિઓની પસંદગીની પ્રક્રિયાના સંબંધમાં લાંબા વપરાશ દ્વારા તે શબ્દ વ્યાપક અને સંકુચિત બંને અર્થ પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યો છે. સંકુચિત અર્થમાં, તેનો ઉપયોગ ઉમેદવારની અંતિમ પસંદગીના અર્થ માટે થાય છે જેમાં જ્યારે મતદાન હોય ત્યારે મતદાનનું પરિણામ

સામેલ હોઈ શકે છે અથવા જ્યારે કોઈ મતદાન ન હોય ત્યારે કોઈ ચોક્કસ ઉમેદવાર બિનહરીફ પાછા ફરે છે. વ્યાપક અર્થમાં, શબ્દનો ઉપયોગ ઉમેદવારને ચૂંટાયેલા જાહેર કરવામાં પરિણમતી સમગ્ર પ્રક્રિયાને સૂચવવા માટે થાય છે. શ્રીનિવાસલુ વિ. કુપ્પુસ્વામી(૧) માં, મદ્રાસ હાઈકોર્ટના વિદ્વાન ન્યાયાધીશોએ પ્રશ્નની તપાસ કર્યા પછી, એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે "ચૂંટણી" શબ્દ સમગ્ર પ્રક્રિયાને આવરી લેતો ગણી શકાય કે જેના દ્વારા "ચૂંટાયેલ સભ્ય" પાછો ફરે છે, પછી ભલે તે મતદાન લેવા માટે જરૂરી જણાય કે ન હોય. આ મત સાથે, મારા ભાઈ, મહાજન ન્યાયમૂર્તિએ સત નારાયણ વિ. હનુમાન પ્રસાદ (૨) માં તેમની સંમતિ વ્યક્ત કરી હતી; અને હું પણ તેની સાથે સંમત છું. મને લાગે છે કે "ચૂંટણી" શબ્દનો ઉપયોગ બંધારણના ભાગ XV માં વ્યાપક અર્થમાં કરવામાં આવ્યો છે, એટલે કે, ઉમેદવારને વિધાનસભામાં પાછા મોકલવા માટે પસાર થવાની સમગ્ર પ્રક્રિયાને સૂચવવા માટે. અનુચ્છેદ ૩૨૪ માં "ચૂંટણીઓનું સંચાલન" અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ ખાસ કરીને વ્યાપક અર્થ તરફ નિર્દેશ કરે છે, અને તે અર્થ અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી) સહિત ભાગ XV માં આવતી અન્ય જોગવાઈઓમાં પણ સુસંગત રીતે વાંચી શકાય છે. જ્યારે પણ આપણે લોકશાહી દેશમાં ચૂંટણીઓની વાત કરીએ છીએ ત્યારે "ચૂંટણી" શબ્દ આ વ્યાપક અર્થ ધરાવે છે, તે એ હકીકત પરથી પુષ્ટિ મળે છે કે આ વિષય પરના મોટાભાગના પુસ્તકોમાં અને આ બાબત સાથે સંબંધિત કેટલાક કેસોમાં, ચર્ચાસ્પદ પ્રશ્નોમાંનો એક એ છે કે, ચૂંટણી ક્યારે શરૂ થાય છે. હેલ્સબરીના લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડમાં

"ચૂંટણીની શરૂઆત" શીર્ષક હેઠળના નીચેના ફકરા(૩) માં આ વિષયની એકદમ સંક્ષિપ્તમાં ચર્ચા કરવામાં આવી છે :-

"જોકે દરેક ચૂંટણીમાં પ્રથમ ઔપચારિક પગલું રિટ જારી કરવાનું છે, પરંતુ કેટલાક હેતુઓ માટે ચૂંટણી અગાઉની તારીખે શરૂ થવાનું માનવામાં આવે છે. દરેક કિસ્સામાં તે હકીકતનો પ્રશ્ન છે કે ચૂંટણી ક્યારે એવી રીતે શરૂ થાય છે કે જેથી સંબંધિત પક્ષોને ચૂંટણી કાયદાના ભંગ માટે જવાબદાર ઠેરવી શકાય, કસોટી એ છે કે શું હરીફાઈ "વાજબી રીતે નિકટવર્તી" છે. આ દૃષ્ટિકોણથી ચૂંટણી ક્યારે શરૂ થાય છે તે નક્કી કરવા માટે ન તો રિટ જારી કરવાનું અને ન તો ચૂંટણીની નોટિસના પ્રકાશનને જોઈ શકાય છે. અથવા, ફરીથી, નોમિનેશનનો (ઉમેદવારી પત્ર ભરવાનો) દિવસ કોઈ માપદંડ પૂરો પાડતો નથી. ચૂંટણી સામાન્ય રીતે ઓછામાં ઓછા રિટ જારી કરવા કરતાં અગાઉ શરૂ થશે. ચૂંટણી ક્યારે શરૂ થાય છે તે પ્રશ્ન, ચૂંટણીનું "સંચાલન અને સંચાલન" ક્યારે શરૂ થાય છે તે પ્રશ્નથી કાળજીપૂર્વક અલગ પાડવો જોઈએ. ફરીથી, કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિ ક્યારે ઉમેદવાર બનવાનું શરૂ કરે છે તે પ્રશ્ન દરેક કિસ્સામાં વિચારવાનો પ્રશ્ન છે."

આ ફકરામાંની ચર્ચા સ્પષ્ટ કરે છે કે "ચૂંટણી" શબ્દનો યોગ્ય રીતે અને યોગ્ય રીતે ઉપયોગ સમગ્ર પ્રક્રિયાના સંદર્ભમાં કરવામાં આવ્યો છે જેમાં અનેક તબક્કાઓ હોય છે અને તેમાં ઘણા પગલાંઓનો સમાવેશ થાય છે, જેમાંથી કેટલાક પ્રક્રિયાના પરિણામ પર મહત્વપૂર્ણ પ્રભાવ પાડી શકે છે.

આગળનો મહત્વનો પ્રશ્ન એ છે કે "કોઈ પણ ચૂંટણી પર કોઈ પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાશે નહીં" શબ્દોનો અર્થ શું છે. ઇંગ્લેન્ડમાં ચૂંટણીઓ પરના કોઈપણ ગ્રંથનો સંદર્ભ દર્શાવશે કે તે દેશમાં ચૂંટણી પ્રક્રિયા પર ખૂબ જ મર્યાદિત આધારો પર હુમલો થવાની સંભાવના છે, જેમાંથી એક ઉમેદવારી પત્રને અયોગ્ય રીતે નકારી કાઢવાનો છે. જે કાયદા સાથે આપણે સંબંધિત છીએ તે ભૌતિક રીતે અલગ નથી, અને આપણને જોવા મળે છે કે રિપ્રેઝન્ટેશન ઓફ ધી પીપલ એક્ટ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૧૦૦ માં, ચૂંટણીને રદબાતલ જાહેર કરવા માટેના આધારોમાંથી એક ઉમેદવારી પત્રને અયોગ્ય રીતે નકારી કાઢવાનો છે.

હવે પ્રશ્ન એ ઉભો થાય છે કે શું આ દેશમાં ચૂંટણીના કાયદામાં એવું માનવામાં આવ્યું છે કે ચૂંટણી પ્રક્રિયા સાથે સંકળાયેલી બાબતો પર બે વાર હુમલો થવો જોઈએ, એક વખત જ્યારે તે ચાલી રહી હોય ત્યારે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ હાઈકોર્ટના અસાધારણ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને (અદાલતોનું સામાન્ય અધિકારક્ષેત્ર સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખવામાં આવ્યું છે), અને બીજી વાર તે ચૂંટણી અરજી દ્વારા પૂર્ણ થયા પછી. મારા મતે, આવી સ્થિતિની પુષ્ટિ કરવી એ બંધારણના ભાગ XV અને રિપ્રેઝન્ટેશન ઓફ ધી પીપલ એક્ટની યોજનાથી વિરુદ્ધ હશે, જે, હું પછીથી નિર્દેશ કરીશ તેમ, એવું લાગે છે કે કોઈપણ બાબત જે ચૂંટણીને દૂષિત કરવાની અસર ધરાવે છે તેને યોગ્ય તબક્કે યોગ્ય રીતે વિશેષ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ લાવવામાં આવવી જોઈએ અને મધ્યવર્તી તબક્કે કોઈપણ કોર્ટ સમક્ષ લાવવામાં આવવી જોઈએ નહીં. મને લાગે છે કે ચૂંટણી

કાયદા હેઠળ, ઉમેદવારી પત્રને નકારી કાઢવાનું એકમાત્ર મહત્વ એ હકીકતમાં રહેલું છે કે તેનો ઉપયોગ ચૂંટણી પર પ્રશ્ન ઊભો કરવા માટેના આધાર તરીકે થઈ શકે છે. અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) દેખીતી રીતે તે રીત અને તબક્કો નિર્ધારિત કરવા માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો જેમાં આ આધાર, અને અન્ય આધારો કે જે કાયદા હેઠળ ચૂંટણી પર પ્રશ્ન ઊભો કરવા માટે ઉઠાવી શકાય છે, તેનો આગ્રહ રાખી શકાય. મને લાગે છે કે આ જોગવાઈની ભાષા પરથી આવશ્યક ગર્ભિતાર્થ દ્વારા એવું ફલિત થાય છે કે તે આધારો અન્ય કોઈપણ રીતે, કોઈપણ અન્ય તબક્કે અને અન્ય કોઈપણ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરી શકાતા નથી. જો જે આધારો પર ચૂંટણી પર પ્રશ્ન ઊભો કરી શકાય છે તે અગાઉના તબક્કે ઉઠાવી શકાય અને ભૂલો, જો કોઈ હોય તો, સુધારી શકાય, તો અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) જેવી જોગવાઈ ઘડવામાં અને વિશેષ ટ્રિબ્યુનલની રચના કરવામાં કોઈ અર્થ રહેશે નહીં. અનુચ્છેદમાં વપરાયેલા શબ્દો સાથે સંકળાયેલો અન્ય કોઈપણ અર્થ વિસંગતતાઓ તરફ દોરી જશે, જેની બંધારણ કલ્પના પણ કરી શક્યું ન હોત, તેમાંથી એક એ છે કે પ્રી-પોલિંગ તબક્કે હાઈકોર્ટ દ્વારા અને જ્યારે મામલો તેની સમક્ષ લાવવામાં આવે ત્યારે ચૂંટણી ટ્રિબ્યુનલ જે એક સ્વતંત્ર સંસ્થા હોવાની છે તેના દ્વારા વિરોધાભાસી મંતવ્યો વ્યક્ત થઈ શકે છે.

મને લાગે છે કે બંધારણના ભાગ XV અને રિપ્રેઝન્ટેશન ઓફ ધી પીપલ એક્ટ, ૧૯૫૧ ની યોજનાની સંક્ષિપ્ત તપાસ બતાવશે કે મેં જે અર્થઘટન સૂચવ્યું છે તે સાચું છે. સામાન્ય રીતે કહીએ તો, ચૂંટણી મશીનરીને કાર્યરત કરવામાં આવે

તે પહેલાં, ત્યાં ત્રણ આવશ્યકતાઓ છે જેના પર ધ્યાન આપવાની જરૂર છે, એટલે કે, (૧) ચૂંટણીઓને લગતી અથવા તેના સંબંધિત તમામ બાબતો અંગે જોગવાઈ કરતા કાયદાઓ અને નિયમોનો સમૂહ હોવો જોઈએ, અને આ કાયદાઓ અને નિયમો કેવી રીતે બનાવવાના છે તે નક્કી થવું જોઈએ; (૨) ચૂંટણીઓનું યોગ્ય સંચાલન સુનિશ્ચિત કરવાની ફરજ સોંપવામાં આવેલી એક કારોબારી હોવી જોઈએ; અને (૩) ચૂંટણીઓમાંથી ઉદ્ભવતા અથવા તેના સંબંધિત વિવાદો સાથે કામ કરવા માટે એક ન્યાયિક ટ્રિબ્યુનલ હોવી જોઈએ. અનુચ્છેદ ૩૨૭ અને ૩૨૮ આમાંથી પ્રથમ આવશ્યકતા સાથે કામ કરે છે, અનુચ્છેદ ૩૨૪ બીજા સાથે અને અનુચ્છેદ ૩૨૯ ત્રીજી આવશ્યકતા સાથે કામ કરે છે. ભાગ XV માં અન્ય બે અનુચ્છેદ, એટલે કે, અનુચ્છેદ ૩૨૫ અને ૩૨૬, સિદ્ધાંતની બે બાબતો સાથે વ્યવહાર કરે છે જેમને બંધારણ-ઘડવૈયાઓએ ઘણું મહત્વ આપ્યું છે. તે છે:-(૧) ધર્મ, વંશ, જાતિ, લિંગ અથવા તેમાંથી કોઈપણના આધારે, મતદાર યાદી તૈયાર કરવામાં, અથવા તેમાં સામેલ કરવા માટેની લાયકાતમાં ભેદભાવ સામે પ્રતિબંધ; અને (૨) પુખ્ત મતાધિકાર. બંધારણનો ભાગ XV ખરેખર પોતાનામાં એક સંહિતા છે જે યોગ્ય કાયદાઓ ઘડવા અને ચૂંટણીઓ યોજવા માટે યોગ્ય મશીનરી સ્થાપવા માટે સમગ્ર ગ્રાઉન્ડ-વર્ક પ્રદાન કરે છે.

રિપ્રેઝન્ટેશન ઓફ ધી પીપલ એક્ટ, ૧૯૫૧, જે બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨૭ હેઠળ સંસદ દ્વારા પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, તે આ દેશની વિવિધ વિધાનસભાઓની ચૂંટણીઓને લગતી તમામ બાબતો અને તમામ તબક્કાઓ

અંગે વિગતવાર જોગવાઈઓ કરે છે. આ કાયદો ૧૧ ભાગોમાં વહેંચાયેલો છે, અને તેઓ જે વિવિધ વિષયો સાથે વ્યવહાર કરે છે તે જોવું રસપ્રદ છે. ભાગ II "સભ્યપદ માટેની લાયકાતો અને ગેરલાયકાતો" સાથે વહેંચાયેલો છે, ભાગ III સામાન્ય ચૂંટણીઓની સૂચના સાથે વહેંચાયેલો છે, ભાગ IV ચૂંટણીઓ યોજવા માટે વહીવટી મશીનરી પૂરી પાડે છે, અને ભાગ V ચૂંટણીઓ યોજવાની વાસ્તવિક કામગીરી માટે જોગવાઈઓ કરે છે અને ઉમેદવારી પત્રોની રજૂઆત, માન્ય ઉમેદવારીની જરૂરિયાતો, ઉમેદવારીઓની ચકાસણી વગેરે, અને મતદાન અને મતોની ગણતરીની પ્રક્રિયા જેવી બાબતો સાથે વ્યવહાર કરે છે. ભાગ VI ચૂંટણીઓ સંબંધિત વિવાદો સાથે વ્યવહાર કરે છે અને ચૂંટણી અરજીઓ રજૂ કરવાની રીત, ચૂંટણી ટ્રિબ્યુનલ્સની રચના અને ચૂંટણી અરજીઓની સુનાવણી માટે જોગવાઈ કરે છે. ભાગ VII વિવિધ ભ્રષ્ટ અને ગેરકાયદેસર પ્રથાઓની રૂપરેખા આપે છે જે ચૂંટણીઓ અને ચૂંટણી ગુનાઓને અસર કરી શકે છે. દેખીતી રીતે, જ્યાં સુધી ચૂંટણીઓનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી અધિનિયમ એક સ્વયં-સંપૂર્ણ કાયદો છે, જેનો અર્થ એ છે કે જ્યારે પણ આપણે ચૂંટણીઓ સાથે જોડાયેલ કોઈપણ બાબત અંગે સાચી સ્થિતિ જાણવી હોય, ત્યારે આપણે માત્ર અધિનિયમ અને તેના હેઠળ બનાવેલા નિયમો જ જોવા પડે. અધિનિયમની જે જોગવાઈઓ પ્રસ્તુત થયાં માટે મહત્વપૂર્ણ છે તે કલમ ૮૦, ૧૦૦, ૧૦૫ અને ૧૭૦ છે, અને ભાગ IV ના પ્રકરણ II ની જોગવાઈઓ ચૂંટણી અરજીઓનું ફોર્મ, તેમની સામગ્રી અને તેમાં જે રાહતો માંગી શકાય છે તે સાથે વ્યવહાર કરે છે. કલમ ૮૦, જેનો મુસદ્દો લગભગ અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) ની સમાન ભાષામાં તૈયાર કરવામાં આવ્યો

છે, તે પ્રદાન કરે છે કે "આ ભાગની જોગવાઈઓ અનુસાર રજૂ કરાયેલ ચૂંટણી અરજી દ્વારા સિવાય કોઈ પણ ચૂંટણી પર પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાશે નહીં". કલમ ૧૦૦, જેમ આપણે પહેલેથી જ જોયું છે, ચૂંટણીને રદબાતલ જાહેર કરી શકાય તેવા કારણો પ્રદાન કરે છે, જેમાંથી એક ઉમેદવારી પત્રનો અયોગ્ય અસ્વીકાર છે. કલમ ૧૦૫ કહે છે કે "આ કાયદા હેઠળ કરવામાં આવેલ ટ્રિબ્યુનલનો દરેક આદેશ અંતિમ અને નિર્ણાયક રહેશે". કલમ ૧૭૦ પ્રદાન કરે છે કે "કોઈ પણ દીવાની અદાલતને ચૂંટણીના સંબંધમાં રીટર્નિંગ ઓફિસર અથવા આ કાયદા હેઠળ નિયુક્ત કોઈપણ અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા લેવામાં આવેલી કોઈપણ કાર્યવાહી અથવા આપેલા કોઈપણ નિર્ણયની કાયદેસરતા પર પ્રશ્ન ઉઠાવવાનું અધિકારક્ષેત્ર રહેશે નહીં." ચૂંટણીની બાબતોને કાયદેસર રીતે સંભાળવા અંગેની આ મુખ્ય જોગવાઈઓ છે, અને એ નોંધવું જોઈએ કે એવી કોઈ જોગવાઈ નથી કે ચૂંટણી સંબંધિત કંઈપણ વચગાળાના તબક્કે પ્રશ્ન કરી શકાય.

હવે એ સર્વસ્વીકૃત છે કે જ્યાં કોઈ કાયદા દ્વારા કોઈ અધિકારની જવાબદારી ઊભી કરવામાં આવે છે જે તેને લાગુ કરવા માટે કોઈ વિશેષ ઉપાય આપે છે, તો તે કાયદા દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા ઉપાયનો જ ઉપયોગ કરવો જોઈએ. આ નિયમ વિલેસ ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા પોલ્વરહેમ્પ્ટન ન્યુ વોટર વર્ક્સ કું. વિ. હોક્સફોર્ડ(૧) માં નીચેના ફકરામાં ખૂબ જ સ્પષ્ટતા સાથે જણાવવામાં આવ્યો હતો:-

"એવા ત્રણ પ્રકારના કેસો છે જેમાં કાયદા પર આધારિત જવાબદારી સ્થાપિત થઈ શકે છે. એક એ છે કે, જ્યાં સામાન્ય કાયદામાં જવાબદારી અસ્તિત્વમાં હતી, અને તે જવાબદારીની પુષ્ટિ એવા કાયદા દ્વારા કરવામાં આવે છે જે સામાન્ય કાયદામાં અસ્તિત્વમાં રહેલા ઉપાય કરતાં અલગ અને વિશિષ્ટ સ્વરૂપનો ઉપાય આપે છે; ત્યાં, જ્યાં સુધી કાયદામાં એવા શબ્દો ન હોય જે સ્પષ્ટપણે અથવા જરૂરી અર્થ દ્વારા સામાન્ય કાયદાના ઉપાયને બાકાત રાખતા હોય, દાવો કરનાર પક્ષકાર પાસે તે અથવા વૈધાનિક ઉપાયમાંથી કોઈ એકને અનુસરવાનો વિકલ્પ છે. બીજા પ્રકારના કેસો એ છે, જ્યાં કાયદો માત્ર દાવો કરવાનો અધિકાર આપે છે, પરંતુ કોઈ ચોક્કસ પ્રકારનો ઉપાય આપતો નથી: ત્યાં, પક્ષકાર માત્ર સામાન્ય કાયદામાં કાર્યવાહી દ્વારા જ આગળ વધી શકે છે. પરંતુ ત્રીજો વર્ગ છે, એટલે કે, જ્યાં સામાન્ય કાયદામાં અસ્તિત્વમાં ન હોય તેવી જવાબદારી એવા કાયદા દ્વારા બનાવવામાં આવે છે જે તે જ સમયે તેને લાગુ કરવા માટે એક વિશેષ અને ચોક્કસ ઉપાય આપે છે.... કાયદા દ્વારા પૂરો પાડવામાં આવેલ ઉપાય અનુસરવો આવશ્યક છે, અને પક્ષકાર બીજા વર્ગના કેસોને લાગુ પડતો માર્ગ અપનાવવા માટે સક્ષમ નથી. કાયદા દ્વારા આપવામાં આવેલ ફોર્મ અપનાવવું અને તેનું પાલન કરવું આવશ્યક છે."

આ ફકરામાં નિર્ધારિત નિયમને હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સ દ્વારા નેવિલ વિ. લંડન એક્સપ્રેસ ન્યૂઝપેપર લિમિટેડ(૧) માં મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો અને એટર્ની-

જનરલ ઓફ ત્રિનિદાદ એન્ડ ટોબેગો વિ. ગોર્ડન ગ્રાન્ટ એન્ડ કું.(૨) અને સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ વિ. માર્ક એન્ડ કું.(૩) માં પ્રિવી કાઉન્સિલ દ્વારા પુનઃપુષ્ટ કરવામાં આવ્યો હતો; અને તેને અધિકારોના અમલીકરણ માટે પણ સમાન રીતે લાગુ પડે તેવો માનવામાં આવે છે: જુઓ હરદુતરાય વિ. ઓફિશિયલ એસાઈની ઓફ કલકત્તા(૪). એવું હોવાથી, મને લાગે છે કે રિપ્રેઝન્ટેશન ઓફ ધી પીપલ એક્ટની જોગવાઈઓ પરથી એવું યોગ્ય અનુમાન લગાવી શકાશે કે અધિનિયમ માત્ર એક જ ઉપાય આપે છે, તે ઉપાય ચૂંટણી પૂરી થયા પછી રજૂ કરવાની ચૂંટણી અરજી દ્વારા છે, અને કોઈપણ મધ્યવર્તી તબક્કે કોઈ ઉપાય પૂરો પાડવામાં આવ્યો નથી.

એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કારણ કે રિપ્રેઝન્ટેશન ઓફ ધી પીપલ એક્ટ બંધારણની જોગવાઈઓને આધીન બનાવવામાં આવ્યો હતો, તેથી તે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ રિટ જારી કરવા માટે હાઈકોર્ટના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખી શકતો નથી. જોકે, અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) ની સાથે અધિનિયમને વાંચવાથી આ દલીલ સંપૂર્ણપણે નકારી કાઢવામાં આવે છે. એ નોંધવામાં આવશે કે તે અનુચ્છેદમાં અને અધિનિયમની કલમ ૮૦ માં ઉપયોગમાં લેવાયેલી ભાષા લગભગ સમાન છે, માત્ર એટલા તફાવત સાથે કે અનુચ્છેદમાં "આ બંધારણમાં કંઈ પણ હોવા છતાં" શબ્દો આગળ છે. મને લાગે છે કે તે શબ્દો ચૂંટણી પ્રગતિમાં હોય ત્યારે ઉભી થતી કોઈપણ બાબત સાથે કામ કરવા માટે હાઈકોર્ટના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવા માટે એકદમ યોગ્ય છે.

એવું કહી શકાય કે ઇંગ્લેન્ડમાં રિપ્રેઝન્ટેશન ઓફ પીપલ એક્ટ, ૧૯૪૯ (૧૨ અને ૧૩ જ્યો. ૬, સી. ૬૮) ની કલમ ૧૦૭(૧) નો મુસદ્દો લગભગ અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) ની સમાન ભાષામાં તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે. તે કલમ આ પ્રમાણે ચાલે છે:

"કોઈ પણ સંસદીય ચૂંટણી અને સંસદમાં કોઈ પણ પરતને અયોગ્ય ચૂંટણી અથવા અયોગ્ય પરત (જેને હવે પછી સંસદીય ચૂંટણી અરજી તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) ની ફરિયાદ કરતી અરજી સિવાય અન્ય કોઈ રીતે પ્રશ્ન કરી શકાશે નહીં જે આ અધિનિયમના આ ભાગ અનુસાર રજૂ કરવામાં આવી હોય."

એવું લાગે છે કે અગાઉના કાયદાઓમાં સમાન ભાષાનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો, અને તે નોંધનીય છે કે ઇંગ્લેન્ડમાં ક્યારેય એવું માનવામાં આવ્યું નથી કે ઉમેદવારી પત્રનો અયોગ્ય અસ્વીકાર સર્ટિફિકેટ અથવા મેન્ડામસની રિટનો વિષય બની શકે છે. બીજી તરફ, બારમાં એ સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું કે ઉમેદવારી પત્રને અયોગ્ય રીતે નકારવાનો પ્રશ્ન ચૂંટણી પૂર્ણ થયા પછી ચૂંટણી અરજીના માધ્યમથી યોગ્ય ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ તે દેશમાં હંમેશા ઉઠાવવામાં આવ્યો છે. તે સાચું છે કે એવો કોઈ પ્રત્યક્ષ નિર્ણય નથી જે એવું ઠેરવતો હોય કે સંબંધિત જોગવાઈઓમાં વપરાયેલા શબ્દો ચૂંટણીના મધ્યવર્તી તબક્કે યોગ્ય વિશેષાધિકાર રિટ્સ જારી કરવા માટે હાઈકોર્ટના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખે છે, પરંતુ આવા કોઈ પણ નિર્ણયની સંપૂર્ણ ગેરહાજરી માત્ર એ જ મતને આધારે

સમજાવી શકાય છે કે પ્રશ્નમાં રહેલી જોગવાઈઓ સામાન્ય રીતે તે અસર ધરાવતી હોવાનું સમજવામાં આવ્યું છે. અમારું ધ્યાન ૧૮૭૨ ના બેલેટ એક્ટ સાથે જોડાયેલા નિયમોના નિયમ ૧૩ અને ૧૯૪૯ ના પાર્લામેન્ટરી ઈલેક્શન્સ રૂલ્સના સમાન નિયમ તરફ દોરવામાં આવ્યું હતું, જે જોગવાઈ કરે છે કે ઉમેદવારી પત્ર સામેના વાંધાને અસ્વીકાર કરતા રીટર્નિંગ ઓફિસરનો નિર્ણય અંતિમ રહેશે, પરંતુ જો તેને સ્વીકારવામાં આવે તો તે ચૂંટણી અથવા પરતને પ્રશ્ન કરતી અરજી પર રદ કરવાને આધીન રહેશે. જોકે આ નિયમો મુખ્ય દલીલને અસર કરતા નથી. મને લાગે છે કે તે કાયદેસર રીતે કહી શકાય કે જો અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) માં વપરાયેલા શબ્દો જેવા જ શબ્દોને ઇંગ્લેન્ડમાં સતત હાઈકોર્ટ સહિતની અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવા માટે યોગ્ય શબ્દો તરીકે ગણવામાં આવ્યા છે, તો તે જ પરિણામ બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) માં વપરાયેલા શબ્દોમાંથી આવ્યું જોઈએ. "આ બંધારણમાં કંઈ પણ હોવા છતાં" શબ્દો તે અનુચ્છેદને અંગ્રેજી સંસદ જેવી સાર્વભૌમ વિધાનસભા દ્વારા પસાર કરાયેલા કાયદા જેટલી જ વ્યાપક અને બંધનકર્તા અસર આપે છે.

એ નિર્દેશ કરવામાં આવી શકે છે કે અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) તે અનુચ્છેદની કલમ (એ) ના પૂરક તરીકે વાંચવો જોઈએ. કલમ (એ) મતવિસ્તારોના સીમાંકન અથવા આવા મતવિસ્તારોમાં બેઠકોની ફાળવણી સંબંધિત અનુચ્છેદ ૩૨૭ અને ૩૨૮ હેઠળ બનાવી શકાય તેવા કાયદાના સંબંધમાં અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખે છે. અમારી સમક્ષ એ સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું કે અનુચ્છેદ

૩૨૯(બી) મતદાનની શરૂઆત અને અંતિમ પસંદગી વચ્ચે ઉદ્ભવતી બાબતોના સંદર્ભમાં અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખે છે. પ્રશ્ન એ પૂછવાનો છે કે વિધાનસભા પાસે માત્ર ઉમેદવારીઓને લગતી બાબતોને બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ હાઇકોર્ટના અધિકારક્ષેત્રને આધીન રાખવાનું કયું કલ્પનાશીલ કારણ હોઈ શકે. જો બંધારણનો ભાગ XV એક સ્વતંત્ર સંહિતા છે, એટલે કે, તે અધિકારો બનાવે છે અને હાઇકોર્ટ સહિત તમામ અદાલતોને બાકાત રાખીને વિશેષ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા તેમના અમલીકરણ માટે જોગવાઈ કરે છે, તો એવું માનવાનું કોઈ કારણ હોઈ શકે નહીં કે બંધારણે ચૂંટણી પ્રક્રિયાના એક નાના ભાગને હાઇકોર્ટ્સ સમક્ષ હરીફાઈનો વિષય બનવા દીધો અને તેના દ્વારા ચૂંટણીના સમયપત્રકને ખોરવી નાખ્યું. વધુ વાજબી દૃષ્ટિકોણ એ છે કે અનુચ્છેદ ૩૨૯ તમામ "ચૂંટણી બાબતો" ને આવરી લે છે.

મેં જે નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યો છું તેનો ટૂંકમાં સારાંશ નીચે મુજબ આપી શકાય:-

(૧) લોકશાહી દેશોમાં વિધાનસભાઓએ બજાવવા પડતા મહત્વપૂર્ણ કાર્યોને ધ્યાનમાં લેતા, એ હંમેશાં પ્રથમ મહત્વની બાબત તરીકે સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે સમયપત્રક મુજબ શક્ય તેટલી વહેલી તકે ચૂંટણીઓ પૂર્ણ થવી જોઈએ અને ચૂંટણીઓ પૂરી થાય ત્યાં સુધી તમામ વિવાદાસ્પદ બાબતો અને ચૂંટણીઓમાંથી ઉદ્ભવતા તમામ વિવાદોને

મુલતવી રાખવા જોઈએ, જેથી ચૂંટણી પ્રક્રિયામાં બિનજરૂરી વિલંબ ન થાય અથવા લંબાવવામાં ન આવે.

(૨) આ સિદ્ધાંતને અનુરૂપ, આ દેશમાં તેમજ ઇંગ્લેન્ડમાં ચૂંટણી કાયદાની યોજના એ છે કે "ચૂંટણી" ને અસર ન કરતી કોઈપણ બાબતને કોઈ મહત્વ ન આપવું જોઈએ; અને જો તે પ્રગતિમાં હોય ત્યારે કોઈ અનિયમિતતા આચરવામાં આવે છે અને તે એવી શ્રેણી અથવા વર્ગમાં આવે છે જે, કાયદા હેઠળ જેના દ્વારા ચૂંટણીઓ સંચાલિત થાય છે, "ચૂંટણી" ને દૂષિત કરવાની અસર કરશે અને પ્રભાવિત વ્યક્તિઓને તેના પર પ્રશ્ન ઊભો કરવા સક્ષમ બનાવશે, તો તેઓને ચૂંટણી અરજી દ્વારા વિશેષ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ લાવવામાં આવવા જોઈએ અને જ્યાં સુધી ચૂંટણી પ્રગતિમાં હોય ત્યાં સુધી કોઈપણ અદાલત સમક્ષ વિવાદનો વિષય બનાવવામાં ન આવે.

આ તબક્કે થેબર્ગ વિ. લોડ્રી(૧) માં પ્રિવી કાઉન્સિલના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપવો ઉપયોગી થશે. તે કેસમાં અરજદારને કિવબેક પ્રાંતની વિધાનસભામાં ચૂંટણી જિલ્લાનું પ્રતિનિધિત્વ કરવા માટે યોગ્ય રીતે ચૂંટાયેલા સભ્ય જાહેર કરવામાં આવ્યા હોવાથી, ત્યારબાદ અરજી પર, ક્યુબેક કન્ટ્રોવર્ટેડ ઇલેક્શન્સ એક્ટ, ૧૮૭૫ હેઠળ, સુપીરીયર કોર્ટના ચુકાદા દ્વારા તેમની ચૂંટણીને રદબાતલ અને અમાન્ય જાહેર કરવામાં આવી હતી, અને તેમને વ્યક્તિગત રીતે અને તેમના એજન્ટો દ્વારા ભ્રષ્ટ પ્રથાઓ માટે દોષિત જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા. ત્યારબાદ,

તેણે હર મેજેસ્ટી ઇન કાઉન્સિલમાં અપીલ કરવા માટે સ્પેશિયલ લીવ માટે અરજી કરી, પરંતુ તે એ આધાર પર નકારી કાઢવામાં આવી કે ૧૮૭૫ ના કાયદા અને ૧૮૭૨ ના કાયદાનું યોગ્ય અર્થઘટન, જે અન્ય બાબતોની સાથે સાથે એવી જોગવાઈ કરે છે કે સુપીરીયર કોર્ટનો ચુકાદો "અપીલને પાત્ર રહેશે નહીં", એ હતું કે વિધાનસભાનો ઇરાદો એવો હતો કે ચૂંટણી અરજીઓની સુનાવણી માટે એ રીતે ટ્રિબ્યુનલની રચના કરવી કે જેથી તેનો નિર્ણય તમામ હેતુઓ માટે અંતિમ બને, અને તાજ દ્વારા તેના વિશેષાધિકાર હેઠળ તેના ચુકાદાની સમીક્ષા કરવાની ઘટનાને તેની સાથે જોડવી જોઈએ નહીં. પ્રિવી કાઉન્સિલનો ચુકાદો આપતી વખતે, લોર્ડ કેન્સે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું :-

"સંસદના આ બે કાયદા, ૧૮૭૨ અને ૧૮૭૫ ના કાયદા, તેમના પાત્રમાં વિશિષ્ટ કાયદાઓ છે. તેઓ માત્ર સામાન્ય નાગરિક અધિકારોના નિર્ણય માટે રચના અથવા જોગવાઈ કરતા કાયદા નથી; તેઓ એક સંપૂર્ણપણે નવા, અને તે સમય સુધી અજાણ્યા, અધિકારક્ષેત્રનું નિર્માણ કરતા કાયદા છે જે એક ચોક્કસ અદાલતમાં...વિધાનસભાની પોતાની સંમતિથી, બહાર કાઢવાના હેતુથી અને તે અદાલતમાં સ્થાપિત કરવા માટે છે, તે ખૂબ જ વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્ર જે, તે સમય સુધી, વિધાનસભામાં ચૂંટણી અરજીઓ નક્કી કરવા, અને વિધાનસભાના સભ્યો બનવાનો દાવો કરનારાઓની સ્થિતિ નક્કી કરવા માટે અસ્તિત્વમાં હતું. આ પ્રકારનું અધિકારક્ષેત્ર અત્યંત વિશિષ્ટ છે, અને આવા અધિકારક્ષેત્રની સ્પષ્ટ

ઘટનાઓ અથવા પરિણામોમાંનું એક એ હોવું જોઈએ કે અધિકારક્ષેત્ર, જેના દ્વારા પણ તેનો ઉપયોગ થવાનો છે, તેનો ઉપયોગ એવી રીતે થવો જોઈએ કે તે શક્ય તેટલી વહેલી તકે નિર્ણાયક બને; અને વિધાનસભાના બંધારણને સ્પષ્ટ અને ઝડપથી જાણવા સક્ષમ બનાવે."

અમુક અન્ય બાબતોની ચર્ચા કર્યા પછી, લોર્ડ ચાન્સેલરે નીચેના વધુ અવલોકનો કર્યા:-

"હવે, કાયદાની વિષયવસ્તુ, જેમ કે કહેવામાં આવ્યું છે, અત્યંત વિશિષ્ટ છે. તે મતદારો અને વિધાનસભા કે જેના તેઓ સભ્યો ચૂંટે છે તેના અધિકારો અને વિશેષાધિકારો સાથે સંબંધિત છે. તે અધિકારો અને વિશેષાધિકારો દરેક સંસ્થાનમાં હંમેશાં, માતૃ દેશના ઉદાહરણને અનુસરીને, વિધાનસભા દ્વારા સાવચેતીપૂર્વક જાળવવામાં અને સાચવવામાં આવ્યા છે. સૌથી વધુ, તેમને એવા અધિકારો અને વિશેષાધિકારો તરીકે જોવામાં આવ્યા છે જે વિધાનસભાના છે, તાજથી સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતામાં, જ્યાં સુધી તેઓ યોગ્ય રીતે અસ્તિત્વમાં છે. અને તે કંઈક અંશે આશ્ચર્યજનક પરિણામ હશે, અને કાયદાની સામાન્ય યોજના સાથે ભાગ્યે જ સુસંગત હશે, જો, આ પ્રકારના અધિકારો અને વિશેષાધિકારોના સંદર્ભમાં, એવું જાણવા મળે કે છેલ્લા ઉપાયમાં તેમનો નિર્ણય હવે વિધાનસભાનો ન હતો, હવે વિધાનસભાએ તેના સ્થાને મૂકેલી સુપીરીયર કોર્ટનો ન હતો, પરંતુ તાજ ઇન કાઉન્સિલનો હતો,

દેશમાં તાજના સલાહકારોની સલાહ સાથે, વિધાનસભા અથવા તે અદાલતના ચુકાદાના સંદર્ભ વિના નક્કી કરવા માટે, જેને વિધાનસભાએ તેના સ્થાને બદલ્યો હતો."

આ નિર્ણય પરથી જે મુદ્દાઓ બહાર આવે છે તે નીચે મુજબ જણાવી

શકાય :-

(૧) મત આપવાનો અથવા ચૂંટણી માટે ઉમેદવાર તરીકે ઉભા રહેવાનો અધિકાર નાગરિક અધિકાર નથી પરંતુ તે વૈધાનિક અથવા વિશેષ કાયદાની રચના છે અને તે તેના દ્વારા લાદવામાં આવેલી મર્યાદાઓને આધીન હોવો જોઈએ.

(૨) કડક શબ્દોમાં કહીએ તો, પોતાના સભ્યોની ચૂંટણી સંબંધિત તમામ બાબતોની તપાસ કરવાનો અને નક્કી કરવાનો વિધાનસભાનો એકમાત્ર અધિકાર છે, અને જો વિધાનસભા તેને પોતાના હાથમાંથી લઈ લે છે અને એકદમ નવા અને અજાણ્યા અધિકારક્ષેત્રને વિશેષ ટ્રિબ્યુનલમાં નિહિત કરે છે, તો તે વિશેષ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ તેને બનાવનાર કાયદા અનુસાર થવો જોઈએ.

અહીં એ ઉદ્દેશ કરવો જોઈએ કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટ અને અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ આ કોર્ટની સત્તાઓ શું હોઈ શકે, તે પ્રશ્ન એવો છે જે યોગ્ય સમયે નક્કી કરવો પડશે.

આ તબક્કે અપીલકર્તા વતી અમારી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલનો સંદર્ભ લેવો જરૂરી છે જે બંધારણના અનુચ્છેદ ૭૧ (૧) ની ભાષા પર આધારિત હતી. તે જોગવાઈ આ પ્રમાણે ચાલે છે :--

"રાષ્ટ્રપતિ અથવા ઉપરાષ્ટ્રપતિની ચૂંટણીમાંથી ઉદ્ભવતી અથવા તેના સંબંધમાં તમામ શંકાઓ અને વિવાદોની તપાસ અને નિર્ણય સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવશે જેનો નિર્ણય અંતિમ રહેશે."

દલીલ નીચે મુજબ હતી. અનુચ્છેદ ૭૧ (૧) અને અનુચ્છેદ ૩૨૮ (બી) માં વપરાયેલી ભાષા વચ્ચે સ્પષ્ટ વિરોધાભાસ છે. બે જોગવાઈઓમાં વપરાયેલ શબ્દપ્રયોગમાં તફાવત એ સૂચવે છે કે તેઓ જે ટ્રિબ્યુનલો સાથે અનુક્રમે ઝૂઝવાર કરે છે તેની સમક્ષ લાવવાની બાબતોના સંદર્ભમાં તેઓનો સમાન અર્થ અને અવકાશ હોવાનો ઇરાદો ન હોઈ શકે. જો બંધારણના ઘડવૈયાઓ, જેઓ દેખીતી રીતે જાણતા હતા કે પોતાને કેવી રીતે વ્યક્ત કરવું, તેઓ વિધાનસભાઓની ચૂંટણીઓ સાથે જોડાયેલા તમામ સંભવિત વિવાદો, જેમાં ઉમેદવારીના વિવાદો પણ સામેલ છે, અનુચ્છેદ ૩૨૮ (બી) ના કાર્યક્ષેત્રમાં સામેલ કરવાનો ઇરાદો ધરાવતા હોત, તો તેઓએ સમાન શબ્દોનો ઉપયોગ કર્યો હોત જે અનુચ્છેદ ૭૧(૧) માં જોવા મળે છે. એ સાચું છે કે દરેક જોગવાઈમાં સમાન ભાષાનો ઉપયોગ કરવો જરૂરી નથી, પરંતુ વ્યક્તિ અભિવ્યક્તિની વિવિધ વૈકલ્પિક રીતોની કલ્પના કરી શકે છે જે વધુ સ્પષ્ટ રીતે અને યોગ્ય રીતે જણાવે છે કે અનુચ્છેદ ૩૨૮ (બી) શું કહેવા માંગે છે.

મને લાગે છે કે એકવાર એ સ્વીકારવામાં આવે કે એક જ વિચાર જુદી જુદી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય છે અને દરેક જોગવાઈમાં સમાન શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ કરવાની જરૂર નથી, દલીલ તેનું ઘણું બળ ગુમાવે છે. પરંતુ, તે ગમે તે હોય, મને લાગે છે કે અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી) નો મુસદ્દો કેમ તૈયાર કરવામાં આવ્યો તેનું એક સારું કારણ છે.

૧૯૧૯ અને ૧૯૩૫ ના ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ્સ હેઠળ બનાવેલા ચૂંટણી નિયમોનો સંદર્ભ દર્શાવશે કે આ વિષય પરની જોગવાઈઓ લગભગ અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી) ની સમાન ભાષામાં હતી. ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૧૯ હેઠળ બનાવવામાં આવેલો અનુરૂપ નિયમ ચૂંટણી નિયમોનો નિયમ ૩૧ હતો, અને તે નીચે મુજબ છે:-

"આ ભાગની જોગવાઈઓ અનુસાર રજૂ કરાયેલ ચૂંટણી અરજી દ્વારા સિવાય કોઈ પણ ચૂંટણી પર પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાશે નહીં."

એ નોંધવું જોઈએ કે આ નિયમ ભાગ VII માં આવે છે, જેનું શીર્ષક "ચૂંટણીની માન્યતા અંગેની શંકાઓ અને વિવાદોનો અંતિમ નિર્ણય" છે. આ શબ્દો ચૂંટણી ટ્રિબ્યુનલે જે કાર્ય કરવાનું હતું તેના પર થોડો પ્રકાશ ફેંકે છે, અને આ તે જ શબ્દો છે જે અપીલકર્તા માટેના વિદ્વાન વકીલે દલીલ કરી હતી, જેનો અર્થ સ્પષ્ટ કરવા માટે ઉપયોગ થવો જોઈએ.

ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ હેઠળ ઘડવામાં આવેલા ચૂંટણી નિયમોમાં સમાન યોજનાને અનુસરવામાં આવી હતી, જે ૩જી જુલાઈ, ૧૯૩૬ ના "ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા (પ્રોવિન્શિયલ ઇલેક્શન્સ) (કરપ્ટ પ્રેક્ટિસિસ એન્ડ ઇલેક્શન પિટિશન્સ) ઓર્ડર, ૧૯૩૬" માં સમાવિષ્ટ છે. તે ઓર્ડરમાં, અગાઉના અધિનિયમ હેઠળ નિયમ ૩૧ ને અનુરૂપ નિયમ આ પ્રમાણે ચાલે છે :--

"ઓર્ડરના આ ભાગની જોગવાઈઓ અનુસાર રજૂ કરાયેલ ચૂંટણી અરજી દ્વારા સિવાય કોઈ પણ ચૂંટણી પર પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાશે નહીં."

આ નિયમ ઓર્ડરના ભાગ III માં જોવા મળે છે, જેનું શીર્ષક છે "ચૂંટણીની માન્યતા અને ભ્રષ્ટ્ર પ્રથાઓ માટે ગેરલાયકાત અંગેની શંકાઓ અને વિવાદોનો નિર્ણય."

જે નિયમોનો મેં ઉલ્લેખ કર્યો છે તે સ્પષ્ટપણે ૧૮૬૮ અને ૧૮૭૨ ના બ્રિટિશ કાયદાઓની અનુરૂપ જોગવાઈઓની પેટર્ન પર બનાવવામાં આવ્યા હતા, અને તેઓનો હેતુ એ જ ક્ષેત્રને આવરી લેવાનો હોવો જોઈએ જે ઇંગ્લેન્ડમાં જોગવાઈઓ તે દેશમાં ઘણા વર્ષોથી આવરી લેવા માટે સમજવામાં આવી છે. જો અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી) માં વપરાયેલી ભાષાને આ ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ સામે ધ્યાનમાં લેવામાં આવે, તો તે જોવાનું મુશ્કેલ ન હોવું જોઈએ કે શા માટે બંધારણના ઘડવૈયાઓએ તે જોગવાઈ તેના વર્તમાન સ્વરૂપમાં ઘડી હતી અને તે ભાષા પસંદ કરી હતી જેનો ઉપયોગ અગાઉની કેટલીક કાયદાકીય જોગવાઈઓમાં સતત કરવામાં આવ્યો હતો અને જે સમયની કસોટી પર ખરી ઉતરી હતી.

અને હવે એક શબ્દ એ વિશે કે શા માટે અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી) માં નકારાત્મક ભાષાનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો. મને લાગે છે કે અનુચ્છેદ ૭૧ (૧) અને અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી) વચ્ચે એક મહત્વપૂર્ણ તફાવત છે. અનુચ્છેદ ૭૧ (૧) હકારાત્મક સ્વરૂપમાં હોવો જરૂરી હતો, કારણ કે તે સુપ્રિમ કોર્ટને વિશેષ અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરે છે જે તે અદાલત આ અનુચ્છેદ સિવાય ઉપયોગ કરી શકી ન હોત. અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી), બીજી બાજુ, પ્રાથમિક રીતે ચૂંટણી બાબતોના સંબંધમાં તમામ અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવા અથવા હટાવવા અને ચૂંટણીને પડકારી શકાય તેવો એકમાત્ર માર્ગ નક્કી કરવાના હેતુથી હતો. નકારાત્મક સ્વરૂપ તેથી વધુ યોગ્ય હતું, અને, એવું હોવાથી, એ આશ્ચર્યજનક નથી કે પૂર્વ-અસ્તિત્વમાં રહેલી પેટર્નને અનુસરવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું જેમાં નકારાત્મક ભાષા પણ અપનાવવામાં આવી હતી.

નિષ્કર્ષ પર આવતા પહેલાં, મારે એક દલીલનો સંદર્ભ આપવો જોઈએ જે અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા સખત રીતે દબાવવામાં આવી હતી અને જેને હાઈકોર્ટના વિદ્વાન ન્યાયાધીશોમાંના એક દ્વારા આ શબ્દોમાં ફરીથી રજૂ કરવામાં આવી છે:-

"એવું આગળ દલીલ કરવામાં આવી હતી કે જો ઉમેદવારી એ ચૂંટણીનો ભાગ છે, તો ઉમેદવારીની માન્યતા અંગેનો વિવાદ એ ચૂંટણીને લગતો વિવાદ છે અને અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી) ની જોગવાઈઓ અનુસાર યોગ્ય ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ ચૂંટણી અરજી રજૂ કરીને જ તેના પર પ્રશ્ન ઊભો

કરી શકાય છે અને રીટર્નિંગ ઓફિસરને તે બાબતનો નિર્ણય લેવાનું કોઈ અધિકારક્ષેત્ર રહેશે નહીં, અને એવું આગળ દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ૧૯૫૧ ના અધિનિયમ ૪૩ ની કલમ ૩૬ સત્તા બહાર ગણાશે કારણ કે તે રીટર્નિંગ ઓફિસરને એવું અધિકારક્ષેત્ર આપે છે જે અનુચ્છેદ ૩૨૯ (બી) અનુચ્છેદ અનુસાર નિયુક્ત કરવામાં આવનાર ટ્રિબ્યુનલને આપે છે."

આ દલીલ બૌદ્ધિક રીતે ખૂબ જ ચતુર છે, પરંતુ તેનો આ અપીલના પરિણામ સાથે કોઈ સંબંધ નથી અને મને લાગે છે કે તેનો ખૂબ જ ટૂંકમાં જવાબ આપી શકાય છે. રિપ્રેઝન્ટેશન ઓફ ધી પીપલ એક્ટ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૩૬ હેઠળ, ઉમેદવારી પત્રોની ચકાસણી કરવાની રીટર્નિંગ ઓફિસરની ફરજ છે કે તેઓ અધિનિયમની જરૂરિયાતોનું પાલન કરે છે અને કોઈપણ ઉમેદવારી સામે જે કોઈ વાંધા ઉઠાવવામાં આવે તે તમામનો નિર્ણય કરે. તે સ્પષ્ટ છે કે જો આ ફરજ યોગ્ય રીતે નિભાવવામાં ન આવે તો, કોઈપણ સંખ્યામાં ઉમેદવારો અધિનિયમની જોગવાઈઓનું પાલન કર્યા વિના ચૂંટણી માટે ઉભા રહી શકે છે અને મોટી ગૂંચવણ ઊભી થઈ શકે છે. તેના પર લાદવામાં આવેલી કાનૂની ફરજ નિભાવવામાં, રીટર્નિંગ ઓફિસર કોઈપણ ચૂંટણી પર પ્રશ્ન ઉઠાવતો નથી. ઉમેદવારી પત્રોની ચકાસણી એ માત્ર એક તબક્કો છે, જોકે ચૂંટણી પ્રક્રિયામાં એક મહત્વપૂર્ણ તબક્કો છે. ચૂંટણી પૂર્ણ થઈ શકે તે પહેલાં કરવામાં આવતી આવશ્યક ફરજોમાંની તે એક છે, અને ચૂંટણી કાર્યવાહી પૂર્ણ કરવા માટે કરવામાં આવેલ કંઈપણ કોઈપણ તર્ક દ્વારા ચૂંટણી પર પ્રશ્ન ઊભો કરવા તરીકે વર્ણવી

શકાય નહીં. દલીલની ભ્રામકતા ચૂંટણીને આગળ વધારવા માટે લેવાયેલા એક જ પગલાને ચૂંટણી સમાન ગણવામાં રહેલી છે. જોકે આ અપીલનો નિર્ણય "ચૂંટણી" નામના એક શબ્દના અર્થઘટન પર નહીં, પરંતુ બંધારણના ભાગ XV અને રિપ્રેઝન્ટેશન ઓફ ધી પીપલ એક્ટ, ૧૯૫૧ ની યોજનાને યોગ્ય રીતે ધ્યાનમાં રાખીને, તેના સંદર્ભમાં અને સેટિંગમાં "કોઈ પણ ચૂંટણી પર કોઈ પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાશે નહીં" અભિવ્યક્તિના અર્થઘટન પર આધારિત છે. દેખીતી રીતે, આ અપીલમાં પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નના આ પદ્ધતિના અભિગમ પર દલીલનો કોઈ પ્રભાવ નથી, જે મને લાગે છે કે એકમાત્ર સાચો અભિગમ છે.

અમને જાણ કરવામાં આવી છે કે મદ્રાસ હાઈકોર્ટ ઉપરાંત, અન્ય સાત રાજ્ય હાઈકોર્ટ્સે એવું ઠેરવ્યું છે કે ઉમેદવારી પત્રોના અયોગ્ય અસ્વીકાર અંગેની અરજીઓ સ્વીકારવા માટે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ તેમને કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી. આ મત મારા મતે સાચો છે અને તેની પુષ્ટિ થવી જોઈએ. તેથી અપીલ નિષ્ફળ જવી જોઈએ અને ફગાવી દેવામાં આવે છે. આ અપીલમાં ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓની પ્રકૃતિ અને મહત્વને જોતાં, ખર્ચનો કોઈ આદેશ હોવો જોઈએ નહીં.

પતંજલિ શાસ્ત્રી સી.જે.- હું સંમત છું.

મહેર ચંદ મહાજન ન્યાયમૂર્તિ.- હું સંમત છું.

મુખર્જી ન્યાયમૂર્તિ.- હું સંમત છું.

દાસ ન્યાયમૂર્તિ.- હું સંમત છું.

ચંદ્રશેખર ઐયર ન્યાયમૂર્તિ.- સંમત છું.

અપીલ ફગાવી દેવામાં આવી.

અપીલકર્તા માટે એજન્ટ: એસ. સુબ્રમણ્યમ.

૧લા સામાવાળા માટે એજન્ટ: પી. એ. મહેતા.

યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (ભારત સંઘ) અને સ્ટેટ ઓફ મધ્ય ભારત (મધ્ય ભારત રાજ્ય) માટે એજન્ટ પી. એ. મહેતા.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====